

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Ahlak – Adalet - Para Bağlamında “Yaşlı Hanımın Ziyareti”

“The Visit” in the Context of Morality – Justice - Money

Süreyya İlkılıç*

Abstract: *Everything can be purchased.* This sentence constitutes the main subject of 'The Visit'. The work of the Swiss writer Friedrich Dürrenmatt, who is one of the important writers of the literature written in German, was written in 1956. In his work, he emphasizes that not only tangible assets but also abstract values can be bought. Accordingly, everything has a monetary equivalent. In his works, Dürrenmatt criticizes the changing world and capitalist system in the middle of the twentieth century and after the Second World War. In this context, it deals with the alienation of the individual in this system, the moral breakdown in society and the people's departure from humanity. The work titled 'The Visit' describes the human's change especially when the conditions get worse and situations become inextricable. The work is especially important in terms of showing how people can give up their moral values that are the most important reasons of existence under the power and influence of money. In the work, the protagonist Claire Zachanassian was seventeen, when she became pregnant by Alfred III, the man she loved. However, Alfred III marries someone else whose financial situation is good, claiming that it is not his child. After the injustice, Claire Zachanassian is forced to leave where she was. Years later, Zachanassian returns to the city where she was born, wants to eliminate injustice and buy justice for money. In fact, it is not justice that is actually bought here, but the moral values of the members of the public. The purpose of this article is to examine the work titled 'The Visit', written by Friedrich Dürrenmatt in theater form, which is highly current in terms of morality, justice and money.

Structured Abstract: Friedrich Dürrenmatt (1921-Konolfingen; 1990-Neuchâtel) wrote *The Visit* in 1956. The work written in theater form was first exhibited in Zurich on January 29, 1956. The work both reflects the economic and social environment of the period it was written in and still maintains its actuality today. With its first show, the theater play has been a great success in the world. *The Visit* is considered to be the most successful theater work of Dürrenmatt. With this work, the author gained financial independence.

The subtitle of *The Visit* is tragic comedy (Tragische Komödie). This statement shows that the work contains both tragic and comedy (tragicomic) elements. The founder of the Epic Theater, Bertolt Brecht, influenced Dürrenmatt. He is considered as the greatest theater writer in German Literature after Brecht. The author says that he has written world theater for over forty years and calls his works comedy. Dürrenmatt, by using alienation technique in his tragicomic works, let the audience reflect while showing the reality. In

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Türk-Alman Üniversitesi, Kültür ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Kültür ve İletişim Bilimleri Bölümü
Asst. Prof. Dr. Turkish - German University, Faculty of Culture and Social Sciences, Department of Culture and Communication Sciences

ORCID 0000-0003-1856-5272

suereyya.ilkilic@gmx.de,

ilkilic@tau.edu.tr

Cite as/ Atıf: İlkılıç, S. (2020). Ahlak – adalet - para bağlamında “Yaşlı Hanımın Ziyareti”. *Turkish Studies - Language*, 15(4), 1881-1893. <https://dx.doi.org/10.47845/TurkishStudies.44330>

Received/Geliş: 18 June/Haziran 2020

Accepted/Kabul: 20 December/Aralık 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 25 December/Aralık 2020

CC BY-NC 4.0

Friedrich Dürrenmatt's theater works, radio plays and novels, the issue of right and justice comes to the fore. The main subject of *The Visit* is the applicability of right and justice in the modern world. In this context, the moral values of society and individuals are questioned. Morality refers to the behaviors and rules that people have to follow in a society. It also has meanings such as moral religion, nature and character. The concept of 'Moral' in German comes from the Latin word 'mores' and describes the behaviors expected from specific individuals, groups and their cultures. Most of the time, the word *moral* is used in the sense equivalent to the concepts of custom, ritual and tradition. However, moral rules do not cover the behavior patterns that are settled within a certain group, but all humanitarian rules. The religion to which the person belongs does not change according to nationality and sect. So morality is independent of time and space. Moral rules do not change according to a certain culture and group. Justice is to stand for the righteous by not leaving directly. In the dictionary, it means fulfilling the right by considering the right of the individual. However, the understanding of justice in natural law and positive law is different. Natural law is the law of nature Positive law includes all the rules of law that are in force within a certain time frame in a particular society. Accordingly, positive law rules created by people can change due to time and place. However, natural law is continuous and unchangeable.

In this article, Friedrich Dürrenmatt's work, *The Visit*, is discussed in the context of justice, morality and money. The main subject of the work is the sanction power of money against everything. Accordingly, not only tangible assets are purchased. At the same time, abstract concepts and moral values such as justice and love have a material equivalent. According to the understanding in the work, there is nothing that cannot be bought. Emphasis is placed on the moral values that are increasingly lost in the work. Likewise, the work also is a critique of the capitalist system. In the work, the protagonist Claire Zachanassian (geborene Klara Waescher) has to leave her village due to slander when she is 17 years old. However, after many marriages, she returns to her village as the richest woman in the world after forty-five years.

Claire Zachanassian does not marry her husbands by love. Her husbands are just tools to get her money. The main reason for Zachanassian's wish to become rich is that she wants to go back to his village someday and take revenge. With her plan, she first buys the entire village and puts the village in bankruptcy. Then she comes to the village with the promise of helping the people of Gullen. She wants justice. According to the old woman, everything can be bought, including justice. The justice she wants is the killing of Alfred III for one billion. After the first negative reaction, all the people of the village are of the opinion that with the death of Alfred III, justice will be provided. In fact, all they want is to get financial prosperity and money from the old woman. When the young girl was previously slandered, they did not stand with her. Now they leave Alfred III, who is wanted to be killed, alone. Supposedly, Alfred III is the village's most beloved person, and is also nominated for mayor.

In the work, the time of the event is not given. Except for a few people, the characters are known for their positions in society and their professions. The uncertainty of time and the anonymity of the characters in the work emphasize the universality of the topic. When it comes to money, all people, including their family and relatives, can give up all their humanitarian and moral values. In the work, the people of Gullen are in a financially difficult situation. But what they bought by borrowing are definitely not their basic needs. In this context, man is the prisoner of the capitalist system. He can easily give up his moral values for money and for material interests.

Keywords: German literature, Friedrich Dürrenmatt, Morality, Justice, Money, The Visit (German: Der Besuch der alten Dame)

Öz: Her şey satın alınabilir. Almanca yazılan edebiyatın önemli yazarlarından olan İsviçreli yazar Friedrich Dürrenmatt'ın 1956 yılında kaleme almış olduğu 'Yaşlı Hanımın Ziyareti' adlı eserin kilit noktasını oluşturan bu cümlede, sadece somut varlıkların değil, soyut değerlerin de satın alınabileceğine, dolayısıyla her şeyin parasal karşılığının olduğuna vurgu yapılmaktadır. Dürrenmatt, eserlerinde genel olarak Yirminci Yüzyılın ortalarında ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında değişen dünya ve kapitalist sistem içinde, bireyin yabancılaşması, ahlaki çöküntü ile birlikte bireylerin insanlıktan uzaklaşmalarını ele almaktadır. 'Yaşlı Hanımın Ziyareti' adlı eser, özellikle insanın içinde bulunduğu şartların zorlaşması ve içinden çıkılmaz hal aldığı durumlarda, bilhassa paranın da gücü ve tesiri altında, en önemli varlık sebeplerinden olan ahlaki değerlerinden dahi nasıl vazgeçebildiğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Söz konusu eserde, başkahraman Claire Zachanassian, on yedi yaşındayken sevdiği erkek olan Alfred III'den hamile kalır. Ancak

Alfred III çocuğun kendisinden olmadığını iddia ederek, maddi durumu iyi olan başka birisiyle evlenir. Yaşadığı haksızlık sonrasında Claire Zahanassian, bulunduğu yerden ayrılmak zorunda kalır. Yıllar sonra doğduğu şehre geri dönen Zahanassian, kendisine yapılan haksızlığı ortadan kaldırmak için para karşılığında adalet satın almak ister. Aslında burada gerçekte satın alınan adalet değil, tüm şehir halkının ahlaki değerleridir. Bu makalede amaç, Friedrich Dürrenmatt’ın tiyatro formunda yazdığı ve içerik bakımından son derece aktüel olan ‘*Yaşlı Hanımın Ziyareti*’ adlı eseri, ahlak, adalet ve para ilişkisine göre incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Alman Edebiyatı, Friedrich Dürrenmatt, Ahlak, Adalet, Para, Yaşlı Hanımın Ziyareti

Giriş

- Ama adalet satın alınamaz ki!
- Her şey satın alınabilir.
(Dürrenmatt, 1980: 17)

Friedrich Dürrenmatt’ın (1921-Konolfingen; 1990-Neuchâtel) 1956 yılında tiyatro formunda yazdığı *Yaşlı Hanımın Ziyareti* adlı eser, ilk olarak 29 Ocak 1956 tarihinde Zürih’te sergilenir. Eser, yazıldığı dönemin ekonomik ve sosyal ortamını yansıtmakla kalmayıp, günümüzde de hala aktüelliğini korumaktadır. Tiyatro oyunu, daha ilk sergilenmesiyle birlikte dünyada büyük bir başarı elde etmiştir. Dürrenmatt’ın en başarılı tiyatro eseri olarak kabul edilen eser, yazara maddi anlamda da bir bağımsızlık getirmiştir. Dürrenmatt, eserin yazılmadan önceki arka planını şöyle anlatır:

„İlk önce bir konu, hikâye için temel fikrim vardı. Bir novel yazmayı denedim: İsmi: Ay Tutulması (Mondfinsternis). Hikâye bir köyde gerçekleşiyordu, bir göçmen Amerika’dan memleketine geri dönüyordu ve eski rakibinden intikam alıyordu. Bu (eserin) ilk dönemi idi. Sonra ikinci dönem: Göçmen bir kadın oldu, multimilyarder Claire Zahanassian. Dağ köyünden: Güllen (Dürrenmatt, 1996: 124).“¹

Ulrich Weber, Dürrenmatt’ın el yazmalarına dayanarak eserin oluşumu ile ilgili olarak üç aşama belirler. İlk aşama, yazarın 1953 yılında not defterine *Mondfinsternis* adında bir fikrin oluştuğunu yazması, ikinci aşama bu fikrin değişerek *Yaşlı Hanımın Ziyareti* olarak bir tiyatro eserine dönüşmesi ve üçüncü aşama 1953’de oluşan ilk fikrin 1978 yılında novel şeklinde yazılarak 1981 yılında yayınlanmasıdır (Weber, 2000:180). Bu bağlamda Dürrenmatt’ın *Mondfinsternis* adlı eseri, *Yaşlı Hanımın Ziyareti* tiyatrosu için ön basamak durumundadır. Dürrenmatt, kendisi ve ailesine daha çok para getireceğine inandığı için eseri ilk olarak tiyatro şeklinde yazdığını ifade eder.

Yaşlı Hanımın Ziyareti eserinin alt başlığı olan *Tragische Komödie* (trajik komedi) ifadesi, eserin hem trajik hem de komedi (trajikomik) öğeler taşıdığını gösterir. Epik Tiyatro’nun kurucusu olan Bertolt Brecht’den etkilenmiş olan Dürrenmatt, Alman Edebiyatında Brecht’den sonra en büyük tiyatro yazarı sayılmaktadır. Yazar kendisi, kırk yılı aşkın bir zamandır dünya tiyatrosu yazmaya çalıştığını ve yazdığı eserleri Yunan komedyası yazarı Aristophanes’in (446-386 M.Ö.) anısı için komedi olarak adlandırdığını ifade eder (Dürrenmatt, 1992: 144-145). Bu kapsamda Dürrenmatt, eserlerinde bir yandan yabancılaştırma tekniğini kullanarak seyirciye gerçeği sergileyip düşündürür, diğer yandan hem trajik hem de komik motifler kullanır. (Jakobs, 2020: 299). Örneğin, tiyatrodaki Claire Zahanassian’ın abartılı mücevherleri ile protezleri komik olarak verilirken, Alfred III, Claire’in intikamı neticesinde trajik bir şekilde öldürülmektedir.

Friedrich Dürrenmatt’ın tiyatro eserleri, radyo oyunları ve romanlarında hak ve adalet konusu ön plana çıkmaktadır. Aynı şekilde, hak ve adaletin modern dünyada uygulanabilirliği *Yaşlı Hanımın Ziyareti* eserinin merkezini oluşturur (Spielmann, 2020: 1-10). Bu bağlamda içinde bulunulan toplumun ve bireylerin ahlaki değerleri sorgulanmaktadır. Arapça kökenli *Ahlak* kelimesi *Hulk* kelimesinin çoğulu olmasına rağmen Türkçe’de tekil olarak kullanılmaktadır. Ahlak,

¹ Makaledeki tüm tercümelemler, makalenin yazarı tarafından yapılmıştır.

hem „bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kurallarını“² ifade ederken, hem de din, tabiat, huy ve karakter gibi anlamlar taşımaktadır. Almanca’da Latince ‚mores’ kelimesinden gelen ‚Moral’ kavramı, belirli birey, grup ve kültürlerinden beklenen davranış biçimlerini anlatır (Wahrig, 2000: 262). Çoğu zaman *ahlak* sözcüğü örf, adet ve gelenek kavramları ile eşdeğer anlamda kullanılsa da, ahlak kuralları, belirli bir grup içinde yerleşmiş olan davranış kalıplarından farklı olarak tüm insanları kapsar. Kişinin ait olduğu din, milliyet ve mezhebe göre değişmez. Yani ahlak, zaman ve mekândan bağımsız olarak kültüre ve belirli bir gruba göre değişmeyen ilkeleri ve kuralları içerir. Adalet ise, sözlük anlamıyla doğrudan ayrılmayarak haklı olandan yana olmak ve bireyin hakkını gözeterek hakkı yerine getirmektir³. Ancak tabii hukuk ve pozitif hukuktaki adalet anlayışı farklılık göstermektedir. Burada tabii hukuk ile, tabiatın, doğanın hukuku kastedilir. Pozitif hukuk belli bir toplumda, belli bir zaman dilimi içerisinde yürürlükte bulunan tüm hukuk kurallarını içerir. Buna göre insanlar tarafından oluşturulan pozitif hukuk kuralları zaman ve mekana göre değişebilirken, tabii hukuk sürekli ve değişmezdir (Radbruch, 1946: 103).

Dürrenmatt, Horst Bienek ile konuşmasında *Yaşlı Hanımın Ziyareti* eserindeki asıl problem ve konunun *adalet* değil, *özgürlük* olduğunu belirtir (Bienek, 1976: 128). Çünkü eserde Claire Zachanassian, bireyin özgürlüğünü garanti altına alan pozitif hukuk çerçevesinde hareket etmektedir. Bu bağlamda Dürrenmatt, 1969 yılında yaptığı ‚*Monstervortrag über Gerechtigkeit und Recht*’ adlı tebliğinde kendi adalet anlayışını bin bir gece masallarından verdiği bir örnek ile anlatır (Dürrenmatt, 1969: 10). Hikayede Hz. Muhammed bir pınar başında olanları gözlemektedir. Pınar başına bir atlı gelir, orada para kesesini düşürür. Atlı, parasını düşürdüğünü fark etmeksizin suyun başından ayrılır. Daha sonra oraya gelen bir çocuk, para kesesini bulur ve onu alarak uzaklaşır. Parasını düşürdüğünü fark eden atlı geri döndüğünde ise pınar başında başka bir atlı vardır. İki atlı arasında çıkan tartışmada ilk atlı diğerini öldürür. İzlediği olay karşısında Hz. Muhammed şaşkına uğrar. Allah ise „Benim adaletimden sen ne anlarsın!“ diyerek ona şu açıklamada bulunur: İlk atlının düşürdüğü para aslında parayı bulup alan çocuğun babasına aitti. İkinci atlı ise ilk atlının karısına tecavüz etmişti. İlk atlı onu öldürerek karısının intikamını aldı (Spielmann, 2020: 2)⁴. Dürrenmatt’ın adalet anlayışı bu makalede, bireylerin içinden çıkılmaz olarak görünen şart ve durumlarda, paranın etkisi altında değişen ahlaki davranışları çerçevesinde ele alınacaktır.

Eserin İçeriği

Yaşlı Hanımın Ziyareti adlı eser, temel olarak, özellikle içinde bulunulan şartlara göre para ile her şeyin satın alınabileceğini konu etmektedir. Eserde iç içe geçmiş iki konu ön plana çıkar. Bir yanda geçmişte yaşanmış bir olay sonrasında yapılmış olan haksızlığın ortaya çıkarılarak bunun bedelinin ödenmesi söz konusudur. Diğer yandan eser, toplumdaki her kurum ve tüm bireylerin olağanüstü bir durum söz konusu olduğunda para karşısında tüm değerlerinden vazgeçebilmeleri karşılığı üzerine kurulmuştur. Eserdeki olayın ne zaman gerçekleştiği belirtilmemektedir, bu durum ise, konunun her zaman aktüel olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Olayın ne kadar sürede gerçekleştiği de belirtilmemekle birlikte, yaşananların gerçekleşme süresine bakılarak bu sürenin uzun bir zamana yayıldığı tespit edilebilir (örneğin, eserin başında harap bir şekilde anlatılan tren istasyonunun eserin sonunda son derece modern ve yeni yapılandırılmış olarak verilmesi gibi). Üç perdelik bir oyun olarak kaleme alınan tiyatro eserinde sadece birkaç karakter, isimleri ile anılmaktadır. Diğer karakterler ya anlamı olmayan, sadece birbiriyle uyum gösteren kelimeler ile (Toby, Roby, Koby, Loby gibi) ya da numaralandırılarak (I, II, III, IV şeklinde) verilmiştir. Toplum içinde belirli pozisyonda olan kişiler ise meslekleri veya pozisyonlarına (belediye başkanı, polis, öğretmen, papaz, doktor, gazeteci) göre adlandırılırlar. Karakterlerin isimsiz olması bu konunun her toplum ve herkes için genelleştirilebileceğine yapılan bir

² <https://sozluk.gov.tr/?kelime=ahlak%20dışı> (22.05.2020).

³ <https://sozluk.gov.tr/?kelime=ahlak%20dışı> (22.05.2020).

⁴ <https://refugiumdeswissens.wordpress.com/2008/09/24/friedrich-durrenmatt-uber-die-gerechtigkeit/>. (22.05.2020).

göndermedir. Olay, Güllen adında bir köyde gerçekleşse de, Güllen isminin sadece sembolik bir fonksiyonu bulunur. Eserin konusu kısaca şöyle özetlenebilir: Son derece fakir olan Güllen köyünde halk, tren istasyonunda, kızkılık adı Klara Wäscher olan, Claire Zachanassian adında yaşlı bir kadını beklemektedir. Yaşlı kadın, daha önce o köyde yaşamış ve zaman içinde milyarder olmuştur. Köy halkı, kadının kendilerine maddi olarak yardım edeceğini ümit etmektedirler. Claire, henüz 17 yaşındayken köyün önde gelen ve sevilen kişilerinden olan Alfred III adında bir kişiden hamile kalır, ancak Alfred III, çocuğun kendisinden olmadığını iddia ederek zengin bir kızla evlenir. Claire ise kendisine atılan iftira sonrasında memleketini terk etmek zorunda kalır. Geçirdiği birçok evlilik sonrasında dünyanın en zengin kadını durumuna gelen Claire, köye finansal yardım yapacağını belirtir. Ancak karşılık olarak, ihanete uğradığı Alfred III'in öldürülmesini ister. Başlangıçta bu duruma tüm köy halkı karşı çıksa da eserin sonunda Alfred III, kaza süsü verilerek öldürülür.

Adalet ve Ahlak Bağlamında Eserdeki Karakterler

Claire Zachanassian

Eserin başkahramanlardan biri olan Claire Zachanassian, 1892 yılında Güllen'de dünyaya gelir. Güllen'i terk etmeden önce Klara Wäscher adını taşır. Sözcük anlamıyla Klara, aydınlık, açık ve temizliği ifade ederken, Almanca *waschen* sözcüğünden gelen yıkayıcı anlamındaki Wäscher, temizliğe vurgu yapmaktadır. Tiyatro eserinde ise, 62 yaşında yaşlı bir kadın olarak tasvir edilen Klara Wäscher, Claire Zachanassian olarak adlandırılır. Yaşlı kadının gençliğindeki yaşamı ve karakteri eserdeki geri dönüşlerle belirtilse de, eserin başından sonuna kadar Claire Zachanassian karakterinde herhangi bir değişiklik görülmez.

Fakir bir aileden gelen ve annesiz büyüyen Klara'nın babası, Güllen'deki bazı binaların yapımında inşaatçı olarak bulunmuştur. Yaptığı eserler arasında özellikle tren istasyonundaki tuvalet binasından bahsedilir. Alkolik olan baba, akıl hastanesinde hayatını kaybeder. Klara henüz 17 yaşındayken Alfred III ile aşk yaşar ve hamile kalır. Ancak Alfred III, çocuğun kendisinden olduğunu reddeder ve yalancı şahitlerle mahkemede kendisini temize çıkarır. Yalancı şahitler, Klara'nın çocuğunun babasının kendilerinden birisi olabileceğini söyleyerek Güllen halkının gözünde Klara'yı fahişe durumuna düşürürler. Güllen halkından hiç kimse, şahitlerin yalan söylemiş olabileceğini düşünmez ve üstelik onunla alay ederler. Karnı burnunda, halkın alaycı ve aşağılayıcı bakışları arasında bir kış günü memleketinden ayrılarak Hamburg'a taşınmak zorunda kalan Klara, bebeğini orada doğurur. Bebeği bir sene sonra beyin zarı iltihabından ölen Klara, Hamburg'da gerçekten bir genelevde çalışmaya başlar ve orada tanıştığı bir milyarder sayesinde zengin olur. Zaman içinde pek çok meslekten zengin kişi ile evlenen Klara, adını değiştirir ve Claire Zachanassian adıyla tanınır. Claire için evlilik, klasik anlamda bir evlilik değildir. Sevgiden yoksun olan bu evlilikler, sadece evlenen kişiden tekrar boşanarak onun parasını elde etme zeminine oturur. Zaten eserde numaralandırılarak verilen eşlerin fonksiyonu sadece para kaynağı olmalarıdır. Bu şekilde elde edilen zenginlik sayesinde Claire, memleketinden ayrılırken kendi kendine verdiği geri dönme ve intikam alma sözünü, gerçekleştirme imkanı bulur.

CLAIRE ZACHANASSIAN: Bir zamanlar bu küçük şehri terk ettiğimde kıştı, denizci kıyafeti içinde, kırmızı örgülerle, karnı burnunda, halk arkamdan sırtıyordu. Donarak Hamburg'a giden trene oturdum (...) bir zaman gelmeye karar vererek. Şimdi buradayım (Dürrenmatt, 1980: 34).

Claire Zachanassian, yaşadığı haksızlık karşısında hakkını, daha doğrusu intikamını alabilmek için bir plan yapar. Bu plana göre ilk olarak, mahkemede yalancı şahitler eşliğinde Alfred III'i haklı bulan hakemi (Butler Boby), kendi yanında çalışması için yüksek bir meblağ karşısında satın alır. Mahkemede kendisi aleyhinde sadece bir şişe içki karşılığında yalancı şahitlik yapan iki kişiden biri Avustralya'ya, diğeri Kanada'ya gitmiştir. Claire onları gittikleri yerden getirterek önce kısırlaştırır, sonra gözlerini kör eder. Artık yalancı şahitlerin isimleri Koby ve Loby'dir. Claire, evlendiği kişiler sayesinde elde ettiği maddi güç sayesinde Güllen köyünün

ekonomik alt yapısını bozar. Köydeki her şeyi satın alarak işyerlerinin iflas etmesine neden olur. Ancak dünyanın en zengin kadını olarak, insanlara kendisini yardım sever bir kişi olarak gösterir. Bu nedenle Güllen halkı Claire Zahanassian'ın köylerine geleceğini duyduklarında kendilerini içinde buldukları durumdan kurtaracağını düşünerek umutlanırlar. Oysa kendilerinin o durumda olmalarından Claire Zahanassian'ın sorumlu olduğundan habersizdirler.

Bir araba kazasında sol bacağını, uçak kazasında tek kurtulan yolcu olarak sağ kolunu kaybeden başkahraman Claire, protezlerle yaşamak zorundadır. Bu anlamda vücudunun önemli bir kısmı mekanik olarak işlemektedir. Kendisine hareket etmesinde yardım etmeleri için azılı, ölüm cezasına çarptırılmış iki mahkumu (Roby ve Toby) Amerika'dan bir milyon dolara satın alır. Roby ve Toby, protez ile yürümesi zor olduğu yaşlı kadını bir tahtirevan ile taşırlar. Claire'in taşıdığı tahtirevanı, Fransa başbakanı Claire'e Louvre müzesinden hediye olarak vermiştir (Dürrenmatt, 1980: 11). Hiç şüphesiz eserde Claire'in başından geçen olaylar metaforik bir anlatım içermektedirler. Örneğin, araba ve uçak kazaları sembolik olarak Alfred III ve Klara arasındaki yanlış ilişkiye vurgu yapar. Bu kazalar sonucunda Claire'nin sol bacağını ve sağ kolunu kaybetmesi, onun terk etmek zorunda kaldığı yurdu ve kaybettiği çocuğunu sembolize etmektedir. Genelevde çalışması, sırf para için intikamı uğruna yaptığı evlilikler Claire'nin kaybettiği namusuna, şerefine ve ahlaki değerlerine de yapılan bir göndermedir. Bu insani ve ahlaki değerlerden uzaklaşma, başkahramanın bedenindeki kayıpları neticesinde vücuduna takılan protezlerle de sembolize edilmektedir. Protezlerin yanı sıra yaşlı kadını taşıyan ve ona destek olan iki azılı mahkum ile, sembolik olarak yaşlı kadının kaybettiği insani değerler ve ona yaşaması için güç veren intikam duygusu anlatılır.

Claire Zahanassian, her ne kadar dünyanın en zengin kadını olarak, kendini yardımsever biri gibi tanıtmış olsa da, Güllen'e geldiğinde gerçeğin çok farklı olduğu anlaşılır. Aslında harabeye dönmüş olan Güllen köyünde hızlı tren durmamaktadır. Ancak Claire, el frenini çekerek treni durdurur. Makinist duruma müdahale etmek istediğinde ise ,ben devamlı el frenini çekerek durdururum' (Dürrenmatt, 1980: 7) diyerek makiniste 4000 (para birimi verilmemiş) vererek susturur. Claire Zahanassian'ın Güllen'e geldiğindeki görünüşü (kızıl saçlı, inci kolye, iri altın bilezik ile takıp takıştırmış bir şekilde) grotesk olarak tanımlanır (Dürrenmatt, 1980: 7). Çünkü kendi görünüşünün tuhaflığının yanı sıra, Claire yanında bir çok bavul, bir panter ve bir de tabut getirmiştir.

Claire, her şeyin para ile alınabileceğinden yola çıkarak Alfred III'in öldürüleceğinden emindir. Çünkü ona göre satın alınabilecek olan tüm dünya, onundur. Zamanında Alfred III ile Güllen halkı onu fahişe olarak kabul etmiş, sonrasında ise gerçekten kendisi bir genelevde çalışmaya başlamıştır. Bu bağlamda tüm dünya, onun gözüne genelev olarak görünmektedir.

ILL: Gittiğinden beri cehennemde yaşıyorum.

CLAIRE ZACHANASSIAN: Ben cehennem oldum (Dürrenmatt, 1980: 14).

Yukarıdaki Claire ve Alfred III arasında geçen konuşmada, başkahramanın hem yaşadıkları hem de yaşatacaklarına vurgu yapılmaktadır. Claire Zahanassian, kendisinin o hale gelmesinden sorumlu olan Alfred III'den intikam almak ister, zaten tüm hayatı da bu plan üzerine kurulmuştur. Bu planda Güllen halkı da Claire'nin çektiklerinde pay sahibi olmaları nedeniyle alet olarak kullanılır. Aslında Claire Zahanassian'ın intikamı direk olarak Güllen halkına doğru değildir, ancak hedefine ulaşmada onları da kullanarak dolaylı bir şekilde onlardan da intikamını almıştır (Schmidthausen, 1996: 201). Gerçi Claire Zahanassian, para karşılığında adalet satın alacağını ifade etse de, Dürrenmatt, onun adaletin temsilcisi olmadığını, aksine dünyanın en zengin kadını olarak her şeyi alabileceğine muktedir olduğunu düşünerek adaleti de satın alacağını zanneden bir gaddar olduğunu ifade eder (Dürrenmatt, 1978: 142). Zahanassian'ın bu derece gaddarlığının arkasında kendisinin sevgisi ve aşkı noktasında ihanete uğraması yatmaktadır. Gaddarlığının derecesi kendi yaralanmışlığı ile doğrudan alakalıdır. Sevgisi ve insanlara karşı olan inancı nefrete, gaddarlığa ve intikama dönüşmüştür. Gaddarlığı aslında bir nevi maskedir ve Öğretmen bunu şu

şekilde ifade eder: „Bayan Zachanassian, siz yaralı sevecen (sevgi dolu) bir kadınsınız“ (Dürrenmatt, 1980: 34). Ancak Claire’in intikamı, kendi hak ve adalet anlayışı çerçevesinde geçmişte kaybetmiş olduğu zamanı ve hakkını geri alma çabası olarak da yorumlanabilir:

CLAIRE ZACHANASSIAN: Seni sevdim. Sen bana ihanet ettin. Aksine ben yaşam, aşk, güven hayalini, bu bir zamanlar gerçek olan hayali unutmadım. Onu (hayallerimi) milyarlarım ile tekrar kurmak, seni yok ederek geçmişi değiştirmek istiyorum (Dürrenmatt, 1980: 45).

Alfred ILL

Eserin önemli karakterlerinden olan Alfred III, eserin başında Güllen halkının önemli şahsiyetlerinden birisidir. Toplumda sevilen ve kendisine güvenilen bir kişidir. Hatta Belediye Başkanı, eserin başında başkanlık görevini ona bırakacağını söyler. Ancak Claire Zachanassian, onun öldürülmesini istemesinin ardından eserin ilerleyen bölümlerinde halk tarafından dışlanarak yalnız bırakılır. Alfred III dükkan işletmektedir, evli, bir kız ve bir erkek olmak üzere iki çocuğu vardır. Eşi Mathilde Blumhard ile parası için evlenmiştir. Bir zamanlar sevdiğini söylediği ve kendi çocuğunu taşıyan Claire Zachanassian’ı yolda bırakmıştır.

Tren garında Claire Zachanassian’ın Güllen’e gelmesini beklerken, yaşlı kadın ile gençliğindeki arkadaşlıklarına dayanılarak Alfred III’e özellikle belediye başkanı tarafından önemli bir rol atfedilir.

BELEDİYE BAŞKANI: Siz onunla arkadaşınız Ill, her şey size bağlı.

ILL: Çok iyi arkadaşlık (...)

BELEDİYE BAŞKANI: Sevgili Ill, siz çok uzun zamandır Güllen’de en sevilen şahsiyetsiniz. İlkbaharda ben geri çekileceğim (...) Sizin benim halefim olmanızı teklif etme (noktasında) anlaştık.

ILL: Ama sayın belediye başkanı. (...) Beyler, konuya dönersek. Öncelikle Klara ile berbat durumumuz hakkında konuşmak istiyorum.

PAPAZ: Ama dikkatli, kibar bir şekilde.

ILL: Zeki davranmak zorundayız, psikolojik olarak doğru bir şekilde. Tren istasyonundaki bir şanssızlık bile her şeyi berbat edebilir (Dürrenmatt, 1980: 6-7).

Yukarıdaki diyalogda Alfred III, kendisinin geçmişte Klara ile olan arkadaşlığı ve bu arkadaşlığa bağlı olarak etrafındaki kişilerin onu Güllen’e yardım edilmesi konusunda merkezi konuma getirmesi nedeniyle son derece önemli hisseder. Köyün ileri gelenleri ve Alfred III, geçmişte Klara’ya yaptıkları ile ilgili vicdani bakımdan hiçbir özeleştiride bulunmazlar, aksine hala Klara’dan nasıl en iyi şekilde faydalanabilecekleri noktasında fikir alışverişi yapmaktadırlar. Alfred III, Claire Zachanassian geldiğinde aralarında geçen ilk karşılaşma konuşması sonrasında (birbirlerine gençliklerinde olduğu şekilde hitap ederler) sessizce öğretmene sokularak her şeyin kontrolü altında olduğunu ima eder: „Görüyorsunuz, öğretmen bey, çantada keklik “ (Dürrenmatt, 1980: 9) .

CLAIRE ZACHANASSIAN: Sana, benim kara panterim, diyordum.

ILL: Hala öyleyim.

CLAIRE ZACHANASSIAN: Saçmalık. Şişko olmuşsun. Gri ve alkolik.

ILL: Ama sen aynı kalmışsın. Büyücü cadıçık.

CLAIRE ZACHANASSIAN: Daha neler. Ben de yaşlandım ve yağlandım. Üstelik sol bacağıma bak. Bir araba kazası. Ancak hızlı trenlerle seyahat ediyorum. Ama protez müthiş, değil mi? *Eteğini yukarı kaldırarak, bacağını gösterir.* İyi hareket ediliyor (Dürrenmatt, 1980: 9).

Konuşma, başlangıçta samimi bir şekilde başlamış olsa da devamında Claire Zachanassian, gerçekleri Alfred III’in yüzüne vurmaya başlar. Claire’in sözleri kısa ve nettir, ifadeleri duygusallıktan son derece uzaktır. Ancak Alfred III, hala eski arkadaşlıklarına güvenerek Claire’i ikna etmeye çalışır. Gençliklerinde güzel vakit geçirdikleri yerlerde Alfred III’in fırsatçı tavırları devam eder. Ill, Klara’dan ayrıldıktan sonra çok kötü günler geçirdiğinden ve hiç mutlu olmadığından bahseder. Güya Klara, Güllen’i terk ederek aslında o uğursuz yerden kendisini kurtarmıştır:

ILL: Senin için Mathilde Blumhard ile evlendim.

CLAÏRE ZACHANASSIAN: Parası vardı.

ILL: Sen genç ve güzeldin. Gelecek senindi. Mutlu olmanı istedim. Onun için kendiminkinden vazgeçtim.

CLAÏRE ZACHANASSIAN: Şimdi gelecek geldi.

ILL: Burada kalsaydın, aynı benim gibi mahvolurdun.

(...)

ILL: Sen gittiğinden beri, bir cehennemde yaşıyorum.

CLAÏRE ZACHANASSIAN: Oysa ben, cehennem oldum (Dürrenmatt, 1980: 13-14).

Alfred III, hakim ve yalancı şahitlerin eşliğinde Claire Zachanassian'ın kendisine yapılmış olan haksızlığı gidermek ve adalet istediğini öğrenince, stratejik olarak üzerinden çok zaman geçmiş olmasını ileri sürerek davanın çoktan kapandığını ve böyle bir durumun artık mümkün olmadığını savunur. Bir milyar karşısında kendisinin öldürülme isteğini ise çok saçma bulur. Güllen halkının kendisine ihanet etmeyeceğinden de son derece emindir. Ancak kısa bir zaman sonra yavaş yavaş gerçeği görmeye başlar. Çünkü Claire Zachanassian'ın vereceği krediye güvenerek Güllen halkı sürekli alışveriş yapmaya başlar ve onu yalnız bırakırlar.

Zaman geçtikçe Alfred III suçlu olduğunu kabul etse de, bu suçun gençlikte yapılmış bir hata olarak kalması gerektiği inancındadır. Yani herhangi bir hesap vermek durumunda olduğunu, hele hele böylesi bir nedenle öldürülmesi gerektiğini kesinlikle düşünmez. Ancak Güllen halkının değişen tavırları karşısında öldürülme korkusu giderek artar, kendisine yardım etmeleri için birçok kişiyle konuşsa da, hiç kimse ona yardım etmez. Eserde zamanla herkes sarı ayakkabı giymeye başlar. Sarı ayakkabı, sembolik olarak Güllen halkının Alfred III'e karşı olduğunu ifade eder. Kendi ailesindekiler bile, örneğin eşi ve çocukları bile pahalı eşyalar satın alırlar. Eserdeki ikinci perdenin sonunda Alfred III, artık kaybettiğinin farkındadır: Ich bin verloren – Kaybettim (Dürrenmatt, 1980: 32).

Üçüncü perdede Alfred III uzun süre evinden dışarı çıkmaz, eşinin ifadesine göre evin içinde devamlı ileri geri bir şekilde hareket eder. III, evinin önünde yapılmakta olan tartışmanın ne olduğunu öğrenmek için dışarı çıktığında, üzerinde yırtık ve eskimiş elbise vardır. Alfred III'in devamlı evinde kalması, onun yalnızlığına, evin içinde ileri geri dolanması, onun çaresizliğine, tartışmanın ne olduğunu öğrenmek için evin önüne çıktığında üzerindeki yırtık ve eski elbiseler sembolik olarak onun ruhsal çöküntüsüne ve perişanlığına yapılan birer göndermedirler. Köyde olanları haber etmek üzere köye gazeteciler gelmiştir ve Güllen halkından sadece öğretmen onlara gerçekleri anlatır. Ancak öğretmen, gerçekleri söylediği esnada son derece sarhoştur. Zaten sarhoş olduğu için gerçekleri söyleyebilmektedir. Onu dinleyen herkes, sarhoş olduğu için öğretmenin söylediklerine itibar edilmemesi gerektiği fikrindedir. Artık öldürüleceğinden emin olan ve kendisi de öldürülerek, ceza çekmesi gerektiğini düşünen Alfred III ile Öğretmen arasında şöyle bir konuşma geçer:

ILL: Savaşmıyorum artık.

ÖĞRETMEN: *şaşıarak* Söylesenize, herhalde korkudan tamamen aklınızı kaçırdınız?

ILL: Artık hiçbir hakkım olmadığını görüyorum.

ÖĞRETMEN: Hiçbir hak mı? Belalı bu yaşlı kadın karşısında mı, bu fahişenin önde gidene, gözlerimizin önünde utanmadan koca değiştiren, ruhlarımızı toplamış olan bu kadın karşısında mı?

ILL: Sonuç olarak bunda suçlu benim.

ÖĞRETMEN: Suç?

ILL: Klara, ne ise, onu ben öyle yaptım (...) Ne yapayım, öğretmen bey? Suçsuzu mu oynayayım? Hepsi benim marifetim, bekçiler, baş uşak, tabut, milyar. Artık benim ne kendime ne de size bir faydam dokunur (Dürrenmatt, 1980: 39).

Yaşlı kadın para karşılığında Alfred III'in öldürülmesini istediğinde, belediye başkanı başta olmak üzere tüm Güllen halkı bunun yerine getirilemez bir istek olduğunu söylerler. Zaman

geçtikçe herkes Alfred III’in suçlu olduğunu kabul ederek, içinde buldukları zor durumdan kurtulmanın onun ölmesi ile mümkün olacağını ifade etmeye başlar. Ancak tüm köy halkı Alfred III’in ölmesini isterken, bunu kendisinin değil de bir başkasının üstlenmesini ister. Üstelik bunu o kadar ilerletirler ki, Alfred III’in kendisinden, kendisini bir şekilde yok etmesini, başka yere gitmesini veya intihar etmesini teklif ederler:

ILL: Belediye başkanı! Ben cehennemde yaşadım. Nasıl borçlandığınızı, her bir refah emaresinde ölümün sürünerek daha yakına geldiğini hissediyorum. Beni bu korkudan, bu korkunç endişeden muaf tutsaydınız, her şey çok farklı olurdu. (...) Artık geri dönüş yok. Şimdi benim hakimim olmak zorundasınız. Kararınız şimdi nasıl olursa olsun, ona boyun eğiyorum. (...) Beni öldürebilirsiniz. Şikayet etmem, protesto etmem, kendimi savunmam, ama sizin eyleminizi (yapmanız gerekeni) sizin üzerinizden alamam (Dürrenmatt, 1980: 42).

Hiç şüphesiz geçmişte yaşanan olay ile ilgili tek sorumlunun Alfred III olarak görülmesi düşündürücüdür. Oysa olaydan Alfred III kadar olmasa da toplumdaki diğer bireyler de sorumludur. Hiç kimse genç kıza iftira atılırken mağdur durumda olan genç kızın yanında yer alıp onun hakkını savunmamıştır. Güllen halkı özeleştiride bulunarak sorumluluk üstlenmek yerine, suçu başkasının üzerine atarak, üstelik gerekiyorsa kendileri suça karışmaksızın bir başkasının Alfred III’i öldürmesini beklerler. Sonuç itibarıyla kaza görüntüsü verilerek adalet adına Alfred III öldürülür.

Meslek Gruplarına Göre Karakterler

Eserde, daha önce de belirtildiği gibi, kişiler isimleri ile değil, meslekleri ve toplumda buldukları pozisyonları ile anılmaktadırlar. Burada öne çıkanlar belediye başkanı, öğretmen, polis, papaz ve doktordur. Belediye başkanı siyasi düzeni, papaz dini topluluğu, doktor sağlık alanını, polis sosyal düzeni, öğretmen ise toplumdaki eğitim ve kültürü temsil etmektedir. Eserin başından sonuna kadar Güllen köyünde bulunan tüm mercilerin deformasyonu, toplum değerlerinin ve düzeninin çöküşü, kişilere bağlı olmaksızın gözler önüne serilmektedir. Birinci, ikinci, üçüncü ve diğerleri şeklinde adlandırılan köy halkı da, köyde söz sahibi olan kişilerin görüşlerine paralel bir şekilde hareket ederler. Henüz yaşlı kadın Güllen’e gelmemişken ve halk toplanmış onu beklerken, belediye başkanı ve köyün ileri gelenleri arasında şöyle bir konuşma geçer:

BELEDİYE BAŞKANI: Yemekteki (...) kısa konuşmam için Zachanassian Hanım üzerine bazı bilgiler edinmem gerekiyor.

ÖĞRETMEN: Okuldaki eski dosyaları inceledim. Klara Wäscher’in notları maalesef, ne yazık ki gerçekten çok kötü. Genel olarak hepsi. Sadece botanik ve zoolojide idare eder.

BELEDİYE BAŞKANI: *not alarak* İyi. Botanik ve zoolojide idare eder. Bu iyi.

ILL: (...) Klara adaleti severdi. Müthiş. Bir keresinde ayyaş bir adam götürülüyordu. Polislere taş atmıştı.

BELEDİYE BAŞKANI: Adalet aşkı. Kötü değil. Devamlı etki eder. (...)

ILL: Hem yardımseverdi de. Neyi varsa, paylaşırdı, yaşlı dul bir kadın için patates çalmıştı.

BELEDİYE BAŞKANI: Yardım etme duygusu. Bunu, beyler, mutlaka söylemem gerek. Esas olan bu. Babasının yaptığı herhangi bir binayı hatırlayan var mı? Konuşmada iyi olur mu?

RESSAM: İnsan değildi.

BİRİNCİ: Alkolik olmalıydı.

İKİNCİ: Yaşlı (karısı) ondan kaçmıştı.

ÜÇÜNCÜ: Akıl hastanesinde öldü (Dürrenmatt, 1980: 6).

Verilen bilgiler doğrultusunda belediye başkanı Claire Zachanassian’ın hoşuna gidecek şekilde bir konuşma hazırlar. Konuşmasında Klara’nın ne kadar harika bir aileden geldiğini, annesinin ailesine ne kadar çok önem verdiğini, tüm toplum tarafından son derece sevilen babasının Güllen’deki önemli pek çok binanın yapımında emeği olduğunu, Klara’nın okulda hem davranışları hem de notları bakımından örnek bir öğrenci olarak gösterildiğini, sadece okulda değil, normal hayatta da son derece yardımsever bir kişi olduğunu, kendi cep harçlığı ile yaşlı dul kadına patates satın alıp verdiğini, muhtaç durumda olanların devamlı yanında olduğunu söyler. Oysa

söylediklerinin gerçeklerle hiç alakası yoktur. Herkes gibi Claire Zahanassian da bunu biliyordur. Belediye başkanının gerçeklerle hiç alakası olmayan yalanlarla dolu olan konuşmasının arkasında hiç şüphesiz köydeki tüm halkı ilgilendiren ve yaşlı kadından elde etmeyi ümit ettikleri çıkarları yatmaktadır. Oysa yaşlı kadının gençliğinde parası yokken ve zor durumdayken hiç kimse ona yardım elini uzatmamıştı. Üstelik kendisiyle alay etmişlerdi. Yıllar önce Claire, mağdur ve haklı olmasına rağmen kendisine iftira atılarak yalnız bırakılmıştı. Zamanında doğduğu yeri terk etmek zorunda bırakacak kadar dışlanan ve aşağılanan bir kişinin yıllar sonra yalanlarla birlikte kendisinde olmayan iyi nitelikler yakıştırılarak yüceltilmesi, toplumun evrensel ahlaki değerlerinden ne kadar uzaklaştığını göstermesi bakımından önemlidir. Aynı toplum, birlik olarak kişi zayıf iken yanında yer almazken, kendi çıkarları söz konusu olduğunda ağız birliği yapmışçasına güçlü olduğunda ona yaranmaya uğraşmaktadırlar. Bu bağlamda herkes, kitlesel olarak ortak bir şekilde ortaya çıkan suça iştirak ederler. Alfred III'in attığı iftiraya ortak olmak ve yapılan konuşmanın doğru olmadığı herkes tarafından bilinmesine rağmen yalana karşı çıkmamak ortak suçlar olarak sayılabilir. Aynı şekilde Alfred III, güçlü durumdayken haksız olmasına rağmen hiç kimse onun yaptığının yanlışını yüzüne vurmazken, maddi bakımdan kendi çıkarları söz konusu olduğunda köy halkı onu yalnız bırakarak öldürülmesine de karşı çıkmazlar. Burada da yine toplumun zayıf olana karşı suç olsa bile birlikte hareket ettiği görülmektedir.

Yaşlı kadın, Belediye başkanının konuşmasının yalanlarla dolu olduğunu söyler. Anlatılanların gerçekte nasıl olduğunu dile getirir. Claire Zahanassian konuşmasında köy halkına yardım edeceğini açıklar ama bu yardım, kendisini övdükleri için değil, yerine gelmesini istediği adalet içindir:

CLAÏRE ZACHANASSIAN: Belediye Başkanı, Güllen halkı. Ziyaretim hakkında özverili sevinciniz beni etkiledi. Gerçi biraz farklı bir çocuktum, şimdi belediye başkanının konuşmasında sözü edilince, okulda dayak yedim, ve Ill ile birlikte dul Boll için patatesleri, dedikoducu yaşlıyı açıktan kurtarmak için değil, Ill ile beraber, Konradswald ve Peter'in samanlığından daha rahat olan bir yatakta yatmak için çaldım. Ancak sizin sevincinizi karşılamak için, Güllen'e bir milyar hediye etmek istediğimi şimdi açıklamak istiyorum. Beş yüz milyon şehir için ve beş yüz milyon tüm ailelere dağıtılmak üzere.

BELEDİYE BAŞKANI *kekeleyerek* Bir milyar.

CLAÏRE ZACHANASSIAN: Bir şartla.

CLAÏRE ZACHANASSIAN: Şartı söylüyorum. Size bir milyar vereceğim ve bunun için kendime adalet satın alacağım.

BELEDİYE BAŞKANI: Bunu nasıl anlayalım saygıdeğer bayan?

CLAÏRE ZACHANASSIAN: Dediğim gibi.

BELEDİYE BAŞKANI: Ama adalet satın alınamaz ki!

CLAÏRE ZACHANASSIAN: Her şey satın alınabilir (Dürrenmatt, 1980: 16-17).

Yaşlı kadın, gençliğinde Alfred III'in kendisine attığı iftira ve yapılan haksızlık karşısında adalet istediğini söyler. Güllen köyü ve halkına bir milyar vereceğini, ancak karşılığında Alfred III'in öldürülmesi gerektiğini ifade eder. Belediye Başkanı teklifi ilk duyduğunda buna şiddetle karşı çıkar:

BELEDİYE BAŞKANI: Bayan Zahanassian. Daha biz Avrupa'dayız, henüz inançsız (gavur) değiliz. Güllen şehri adına teklifi reddediyorum. İnsanlık adına. Kana bulanmak yerine fakir kalırsız daha iyi (Dürrenmatt, 1980: 18).

Ancak yaşlı kadının acelesi yoktur. Fikirleri değişene kadar bekleyeceğini bildirir: „Ben beklerim“ (Dürrenmatt, 1980: 18) der. Çünkü para ile her şeyi satın alabileceğine ve insanların çıkarları söz konusu olduğunda en yakınına bile ihanet edeceğinden son derece emindir. Gerçekten de zaman geçtikçe belediye başkanı başta olmak üzere tüm köy halkı, Alfred III'in suçlu olduğunu ve öldürülmesi gerektiğini savunur hale gelir. Herkesin zaman içinde refah seviyesinin yükselmesi ve sürekli yaptıkları alışveriş nedeniyle borçlarının devamlı artması Alfred III'de korku uyandırır. Öldürülmekten korkar ve kendisine yardım etmeleri için toplumdaki her bir mercii temsil eden

kişilerle tek tek konuşmayı dener. Konuştuğu hiç kimse ona yardım eli uzatmadığı gibi zaman içinde onu tamamen dışlarlar. Konuşmaya gittiği her bir kişinin yaptığı masraflar ve aldıkları dikkati çeker. Ancak kimse bu alışverişlerin Alfred III’in öldürülmesi ve yaşlı kadının vereceği para ile alakası olduğu gerçeğini itiraf etmez.

Ill, halkın yaptığı alışverişleri gerekçe göstererek önce polise gider ve Claire’in tutuklanmasını talep eder polisten. Polis, alaycı bir tavırla gülerken söylenilenin tutuklama için bir gerekçe olmadığını ifade eder. Bu sırada Alfred III, polisin de altın bir diş yaptırdığını fark eder.

Alfred III, Belediye başkanından yardım istediğinde ise başkan, polise gitmesini önererek Ill’e şöyle cevap verir: „Güllen’de bulunduğunuzu unutuyorsunuz. İnsani geleneklerin olduğu bir şehirde. Goethe burada geceledi. Brahm bir kuartet besteledi (Dürrenmatt, 1980: 26).“ Belediye başkanı da kendi özel masrafları haricinde belediye binasına Alfred III’e olan ihanetine sembolik olarak yeni elektrikli bir yazı makinası satın almıştır. Üstelik Remington markasında. Yeni belediye binası için planlar yapmaktadır. Pahalı sigara ve içkiler alır. Üstelik Belediye başkanı Alfred III’in kendisinden sonra belediye başkanı olmasının artık söz konusu olmadığını söyler Alfred III’e.

Doktor da harcama yapanlar arasındadır. Kendisine yeni Mercedes araba almıştır.

Alfred III öldürüleceği ile ilgili endişe ve korkusunu papaza açar, papaz ise ona retorik bir cevap verir:

PAPAZ: (...) Siz, çok seneler önce para karşılığında bir kıza ihanet ettiğiniz için, insanların da para için şimdi size ihanet edeceğine mi inanıyorsunuz. (...) Korkumuzun sebebi kalplerimizdedir, kendi günahlarımızda yatar. Bunu idrak edecek olursanız eğer, size eziyet eden şeyi de yenersiniz (Dürrenmatt, 1980: 28).

Ill ile papazın konuşması esnasında ikinci bir çan çalmaya başlar. Papazın kendisi için yaptığı masraflar haricinde kilise için de yeni bir çan aldığını görür Ill. „Siz de mi“ diye sorar papaza. Papaz, yeni çanın tok ve güçlü sesinin muhteşem olduğundan bahseder. Alfred III’e yardım etmek yerine, öldürüleceğini ima ederek kaçmasını teklif eder:

PAPAZ: Kaç! Biz zayıfız, Hristiyanlar ve inançsızlar. Kaç, Güllen’de çanlar çalıyor, ihanet çanları. Kaç, kalarak bizi günaha sevke etme (Dürrenmatt, 1980: 28).

Öğretmen ve doktor, yaşlı kadını fikrinden caydırmak ve Güllen köyünü her bakımdan daha iyi konuma getirebilmek için onunla konuşmayı denerler. Konuşma esnasında yaşlı kadın tüm köyü satın aldığını ve her şeyin kendisine ait olduğunu belirtir. Kendisinin şu anki duruma nasıl geldiğini anlatır. Öğretmen yaşlı kadının anlattıkları sonrasında aslında onun kötü birisi olmadığını, kendisine yapılan haksızlığın onu çok derinden yaraladığını fark eder. Ancak onu vazgeçirmeye uğraşsa da boşunadır:

ÖĞRETMEN: Bayan Zachanassian! Siz yaralı sevecen (sevgi dolu) bir kadınsınız. Siz mutlak bir adalet istiyorsunuz. Bana sanki antik zamandaki kadın kahraman Medea gibi geliyorsunuz. Ancak biz sizi derinden anlıyoruz, sizden daha fazlasını iştmemiz için bize cesaret verin: İntikamın felaketli (uğursuz) düşüncelerini bırakın, olağanüstü duruma sürüklemeyin bizi, fakir, zayıf, ama dürüst insanlara, biraz daha layıkıyla bir hayat sürmeleri için yardım edin, temiz bir insanlık için mücadele edin!

CLAIRE ZACHANASSIAN: İnsanlık, beyler, milyonerlerin borsası için yaratıldı, benim finans gücümle bir dünya düzeni sağlanır. Dünya beni bir fahişe yaptı, şimdi ben onu genelev yapacağım. Ödeyemeyen, tutunmak zorunda, birlikte dans (hareket) etmek ister. Sizler beraber dans etmek istiyorsunuz. Münasip olan sadece, kim öder, ve ben ödüyorum. Güllen bir cinayet için, konjonktür için bir ceset (Dürrenmatt, 1980: 34).

Temsil edilen gruplar içinde gerçeği dile getirme, Alfred III’in öldürülmemesi için herhangi bir teşebbüste bulunmadığı için kendisinin de kolektif cinayetin bir parçası olduğunu idrak ederek bunu itiraf eden tek kişi, öğretmendir. Ancak tüm bu itirafları aşırı derecede alkol aldığı bir

zamanda yapar. O nedenle söylediklerinin doğru olduğu herkes tarafından bilinmesine rağmen, hiç kimse ona itibar etmez:

ÖĞRETMEN: Protesto ediyorum. Dünya kamuoyu karşısında! Güllen'de korkunç şeyler düzenleniyor. (...) Gerçeği, Ill. Basındaki beylere gerçeği anlatıyorum. Bir melek gibi. (...) Çünkü ben hümanistim, eski Yunan dostu, Plato hayranı. (...) Haklısınız. Tamamen. Her şeyde siz suçlusunuz. Ve şimdi size bir şey söylemek istiyorum, Alfred III, temel bir şey. Öldürüleceksiniz. Bunu biliyorum, başından beri, ve siz de uzun zamandan beri, Güllen'de bunu başka kimse (görüp) kabullenmek istemese de. Baştan çıkarma çok büyük ve fakirliğimiz çok acı. Ama daha fazlasını biliyorum. Ben de birlikte hareket edeceğim. Nasıl yavaşça bir katile dönüştüğümü hissediyorum. Hümanistliğime olan inancım aciz (çaresiz) (Dürrenmatt, 1980: 38-39).

Üçüncü perdenin sonlarında artık Güllen halkı Alfred III'in öldürülmesi gerektiği noktasında hemfikirdir. Belediye Başkanı, tüm kalbiyle adaletin gerçekleşmesini isteyenlerin elini kaldırmasını isteyerek oylama yapar. Oylamada özellikle bunun para için değil, adalet için yapıldığı vurgulanır. Alfred III'in girmesi için (aslında onu orada öldürmek için) dar bir sokak oluşturulur. Tüm Güllen halkının gözü önünde Alfred III sokağa girer ve orada öldürülür.

Sonuç

Bu makalede Friedrich Dürrenmatt'ın sergilendiği günden itibaren dünya çapında en başarılı tiyatro oyunlarından birisi olarak kabul edilen *Yaşlı Hanımın Ziyareti* adlı eseri, adalet, ahlak ve para bağlamında ele alınmıştır. Trajikomik öğeler taşıyan eserin ana konusunu paranın her şey karşısındaki yaptırım gücü oluşturmaktadır. Buna göre sadece somut varlıkların değil, adalet, sevgi gibi soyut kavramların ve ahlaki değerlerin de maddi bir karşılığı bulunmaktadır. Eserdeki anlayışa göre satın alınamayacak hiçbir şey yoktur. Bu bağlamda yirminci yüzyılın ortalarında, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kaleme alınan eser, gittikçe yozlaşan ve kaybolan ahlaki değerler karşısında, yaygınlaşmaya başlayan kapitalist sisteme de bir eleştiri özelliği taşımaktadır. Eserde başkahraman olan, gençliğinde Klara Wäscher ismindeki Claire Zachanassian, yaklaşık kırk beş yıl sonra, 17 yaşındayken terk etmek zorunda kaldığı köyüne dünyanın en zengin kadını olarak geri döner. Zachanassian'ın Güllen köyünü terk etmesinin nedeni, doğuracağı bebeğin babası olan sevdiği adamın babalığı kabul etmemesi ve mahkeme kararıyla yalancı şahitler eşliğinde Klara'nın birçok adam ile birlikte olduğunu iddia ederek ona iftira atmasıdır. Gittiği şehirde (Hamburg'da) gerçekten fahişe olarak çalışan Klara, orada tanıştığı zengin bir adamla evlenerek zengin olur. Sonrasında sürekli zengin koca değiştirerek dünyanın en zengin kadını durumuna gelir. Sevgiden yoksun olan evliliklerinde Claire Zachanassian için eşler, onun paraya ulaşması için sadece birer araçlardır. Zachanassian'ın zengin olmak istemesindeki asıl neden bir gün köyüne geri dönerek intikam almak istemesidir. Yaptığı planda önce tüm köyü satın alarak köyü iflas etme durumuna getirir. Sonra Güllen halkına yardım etme vaadiyle köye gelir. Köy halkından istediği adalettir. Yaşlı kadının anlayışına göre adalet, haklı olanın hakkının, kendisine geri verilmesidir ve adalet de diğer her şey gibi satın alınabilir. Zachanassian'ın yaşamış olduğu haksızlık karşısında istediği adalet, bir milyar karşılığında Alfred III'in öldürülmesidir. Claire, Alfred III'in yok edilmesi ile bir yandan geçmişini değiştirmek isterken, diğer yandan hem kendisine iftira atan Alfred III'den hem de kendisine yapılan haksızlığa seyirci kalan Güllen halkından intikam almak niyetindedir. Verilen ilk olumsuz tepki sonrasında tüm köy halkı, zaman geçtikçe Alfred III'in ölmesi ile adaletin sağlanacağı fikrini savunmaya başlar. Oysa asıl beklenti ve umutları sadece kendi maddi refahları ile yaşlı kadından alacakları paradır. Zamanında genç kıza iftira atıldığı zaman onun yanında yer almadıkları gibi şimdi de güya köyün en sevilen kişisi olan ve üstelik belediye başkanına aday gösterilen Alfred III'i yalnız bırakırlar. Eserin hangi zamanda ve ne zaman gerçekleştiği noktasında bir bilgi verilmemektedir. Birkaç kişi haricinde karakterler toplumdaki konumları ve meslekleri ile anılmaktadır. Zamanın belirsizliği ve eserdeki karakterlerin anonim olması, konunun evrenselliğine vurgu yapmaktadır. Para söz konusu olduğunda kişinin ailesi ve en yakınları da dahil olmak üzere bütün insanlar, tüm insani ve ahlaki değerlerinden vazgeçebilmektedirler. Amaçlarına ulaşabilmek için yalan söylemek, yalalaklık yapmak, iftira atmak ve yıllar süren dostluklardan vazgeçmek sorun

değildir. Üstelik kolektif yapılan davranışlarda kişi, yaptığının yanlış olduğundan da habersizdir. Eserde Güllen halkı maddi anlamda zor durumdadır. Ancak yaşlı kadından almayı umut ettikleri para karşılığında satın aldıkları şeyler kesinlikle temel ihtiyaçları değildir. Bu bağlamda eser, sigara, çikolata, içki, araba, elektronik eşyalar ile diğer elzem olmadan alınan şeylerin, kapitalist sistemin bir sonucu olduğu ve insanların temel ihtiyaç olmamasına rağmen maddi kazançlar karşısında manevi değerlerinden ne kadar kolay bir şekilde vazgeçtiğini göstermesi bakımında önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Bienek, H. (1976). *Werkstattgespräche mit Schriftstellern*. Deutscher Taschenbuch-Verlag.
- Dürrenmatt, F. (1980). *Der Besuch der alten Dame*. Diogenes.
- Dürrenmatt, F. (1969). *Monstervortrag über Gerechtigkeit und Recht*. Arche.
- Dürrenmatt, F. (1978). Theaterprobleme. Ulrich Staehle (Der.). *Theorie des Dramas*. Reclam.
- Dürrenmatt, F. (1996). *Gespräche 1961-1990. Bd. 3. Im Bann der „Stoffe“*. Diogenes.
- Dürrenmatt, F. (1992). Nachwort zu Achterloo IV. *Gedankenflüge*. Diogenes.
- Jakobs, J. (2020). *Recht und Gerechtigkeit im Werk Friedrich Dürrenmatts*.
<http://space.snu.ac.kr/bitstream/10371/87388/1/12.%20프리드리히%20뒤렌마트%20작품에서%20법과%20정의.pdf>
- Radbruch, G. (1946). Gesetzliches Unrecht und übergesetzliches Recht. *Süddeutsche Juristen-Zeitung*, 105-108.
- Rusterholz, P. / Wirtz, I. (2000). *Die Verwandlung der „Stoffe“ als Stoff der Verwandlung*. Erich Schmidt Verlag.
- Schmidhäuser, E. (1996). *Verbrechen und Strafe. Ein Streifzug durch die Weltliteratur von Sophokles bis Dürrenmatt*. C.H. Beck.
- Spielmann, H. R. (2020). *Recht und Gerechtigkeit in Friedrich Dürrenmatts Der Besuch der alten Dame*.
https://lehrerfortbildung-bw.de/u_sprachlit/deutsch/bs/spt/duerrenmatt/teil2/basis/kerneaufsatz_duerrenmatt.pdf
- Wahrig, R. (2000). *Fremdwörterlexikon*. Wissenmedia.
- Weber, U. (2000). *Erinnerung und Variation Mondfinsternis und Der Besuch der alten Dame in Textgenetischer Sicht. Die Verwandlung der „Stoffe“ als Stoff der Verwandlung*. (Der.) Rusterholz, P. / Wirtz, I. Erich Schmidt Verlag.
- <https://refugiumdeswissens.wordpress.com/2008/09/24/friedrich-durrenmatt-uber-die-gerechtigkeit/>. (22.05.2020).
- <https://sozluk.gov.tr/?kelime=ahlak%20dışı> (22.05.2020).